

Зінаїда Козирєва

Мовна норма як загальнонаціональна цінність (словникові матеріали)

У заголовок винесено терміни на позначення двох важливих і взаємопов'язаних між собою аспектів життєдіяльності будь-якого суспільства: те, що має особливе значення в житті людей (цінність) і те, що зобов'язані виконувати люди в певній ситуації (норма). Цінності належать до понять широко обговорюваних і досліджуваних багатьма науками. Існує безліч визначень абстрактного поняття 'цінність' з різних галузей знань. Лексикографічне тлумачення, представлене в 11-томному академічному «Словнику української мови» (далі – СУМ), очевидно, потребує певної перебудови дефінітивної частини з огляду на зростаючу значущість цього терміна в сучасних умовах: визначення «виражена в грошах вартість чого-небудь; ціна» має поступитися першим місцем тлумаченню «важливість, значущість чого-небудь» (СУМ, XI, 237). Норма визначена як загальноприйняте правило в мові, літературі і т. ін. (СУМ, V, 442). Для потреб нашого дослідження і для укладання Словника української мови активного типу, над яким зараз працює відділ лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України, під цінністю розуміємо загальновизнану норму, що сформувалася в певній сфері культурного простору, яка задає зразки і впливає на вибір між можливими альтернативами. Далі подаємо словникові статті зі «Словника мови творчих особистостей України другої пол. XX – першої пол. XXI ст.» (далі – СМТО) та словника з робочою назвою «Тлумачний словник української мови активного типу» (АСУМ), у яких опрацьовано позначення різних аспектів поняття «цінність».

Поняття цінності як компонент культури і духовна домінанта особистості знаходять в мові різноманітне вираження. Лексеми *вартість*, *цінність* і вирази з таким компонентом представлені в публіцистиці як одиниці з протилежними – позитивним і негативним – полюсами, тобто контрастують як цінності і антицінності, напр.: *абсолютні цінності*, *великі людські цінності*, *вищі (невжиткові) цінності*, *загальнолюдські цінності*, *національні традиційні цінності*, *цінності вистражданої свободи*, з одного боку, і *міражні цінності*, *позолочені цінності* – з іншого. У «Словнику мови творчих особистостей України другої половини XX – початку XXI ст.» подаємо словосполучення, що містять лексеми *вартість (вартості)* і *цінність (цінності)*, що вербалізують такі полярні поняття:

вартості, -ей, *мн.*, *перен.* Поняття, ідеали, традиції та інші абстрактні сутності, що мають найбільшу значущість для суспільства або людини, і слугують моральним орієнтиром. **Духові вартості** – поняття, які лежать в основі внутрішнього пошуку людини, її устремління, формуванні світогляду, індивідуального погляду на оточуючу дійсність; духовні вартості. *Він [В'ячеслав Липинський] пропонує дух релігії справжньої, віри, що.. цілковито визначає пріоритет духових вартостей* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 23); **Культурні вартості** – матеріальні і духовних цінності, створені людством протягом його історії, які мають найбільшу значимість для суспільства і людини. *Нині ми пробуємо знайти спільний зна-*

менник і культурні **вартості** у феномені духовності. Просто на тій підставі, що бездуховність явилась нам в образі розбитого корита, як антипод усіх вартостей (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 43); **Найвищі вартості** – певні встановлені суспільством ідеали, які неможливо нічим виміряти і скласти їм ціну. Він [В'ячеслав Липинський] пропонує дух релігії справжньої, віри, що пронизує **найвищі вартості** (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 23); **Сьогоднішні вартості** – те, що не пов'язане з духовним життям людини; утилітарне, побутове, скороминуще. Кілька поколінь українських читачів проходили школу (середню й вищу) знедуховлення свого національного поета і замінювали його образи поняттями жорстокої класової [класової] боротьби, «за перемогу революції», «за владу», «за знищення» і т. ін. Ми здрібнювалися до кон'юнктури **сьогоденних вартостей** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 175); **Фундаментальні вартості** – головні, основні поняття, ідеали, традиції та інші абстрактні сутності, що мають найбільшу значимість для суспільства або людини, і слугують моральним орієнтиром. *Все живе мусіло ставати в оборону фундаментальних вартостей* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 28); **Християнські вартості** – поняття, ідеали, традиції, що мають найбільшу значимість для суспільства або людини і пов'язані з християнством. *Чи не найбільшим еретиком і вчителем західного [західного] мислення у нас був Шевченко з його рішучим поверненням до духовних абсолютів, до біблійного світогляду і християнських вартостей* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 30).

цінності, -ей, *мн.* Поняття, ідеали, традиції та інші атрибути матеріальної і духовної культури нації, що мають для її представників найбільше значення, і слугують моральним орієнтиром; **вартості**. **Абсолютні цінності** – предмети і явища культури, моралі і т. ін. нації, що мають для неї неперебутнє значення, пов'язані з вірою в Бога, ідеали; неутилітарні цінності. *Релятивізм початку ХХ віку так розмив грань абсолютних цінностей, що навіть серед українських політиків, які загалом не приймали атеїзму, релігія посіла місце зубожілої родички* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 21); **Біологічно-матеріальні** (норм. біологічно-матеріальні) **цінності** – те, що пов'язане з фізичними або фізіологічними потребами людини, має матеріальну вартість, важливість і значущість чого пов'язана з володінням певною власністю, з прибутками, заробітками, грошима; прот. духовні цінності. *Не прийнявши трансцендентних вимірів людської особистості, людина визнала сама себе мірою речей і зайняла споживацьку позицію в житті. Хотіла вона того чи ні, а при такій позиції ієрархія цінностей зсунулась, і на перший план [план] у цій ієрархії стали цінності біологічно-матеріальні* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 94); **Великі людські цінності** – те, що має важливе значення для матеріального та духовного життя людей, для людства. *Великі людські цінності перестали працювати на нас – zostалися обіч «дороги прогресу»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 178); **Вищі [невжиткові] цінності** – т.с. абсолютні цінності. *Що ж таке це «справжнє», протилежне багатству? Це ті вищі цінності, «не такі загально-визнані», ті, яких ми не помічаємо, які незримо ввійшли в нас: як повітря дитинства, як рідна пісня, як пам'ять про батьків і прадідів* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 410); *Людина починалась з того, що утверджувала вищі цінно-*

*сті над своїми поточними інтересами і нахилами своєї хисткої природи, утверджувала сувору дорогу нагору до **Вищих Цінностей**, переступаючи минуці, сьогодні (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 76); Треба утверджувати в собі **вищі невжиткові цінності** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 39); **Вічні цінності** – т.с. **абсолютні цінності**. Його [Т.Г. Шевченка] «Сон», за зовнішньою видимістю сатира, з висоти «Духу Істини» – комедія, сльози і сміх з високопосртованих лицедіїв, які свої міражні цінності хочуть утвердити понад **цінності вічні** (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 40); **Загальнолюдські цінності** – предмети та явища культури, норми моралі та етики, ідеали, спільні для всіх людей світу, властиві, належні всьому людству. *Нині ми повертаємося лицем до загальнолюдських цінностей, а отже, й до Шевченка* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 186); У сучасній політичній фразеології дедалі частіше повторюються поняття – «спільний європейський [європейський] дім», «загальнолюдські цінності», «духовна спадщина» (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 168); **Міражні цінності** – уявні, удавані, не пов'язані з реальністю поняття, ідеали, традиції та інші атрибути матеріальної і духовної культури, які не відповідають реальності. Його [Т.Г. Шевченка] «Сон», за зовнішньою видимістю сатира, з висоти «Духу Істини» – комедія, сльози і сміх з високопосртованих лицедіїв, які свої **міражні цінності** хочуть утвердити понад цінності вічні (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 40); **Національні традиційні цінності** – те, що має велику духовну вартість для певного народу, для багатьох людей. *Українські шістдесятники використовували антиімперські гармати в обороні своїх національних традиційних цінностей, свого єства, своєї гідності. Крім загальних цінностей, мусіли ще віднайти і відновити поганьблену національну святиню* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 24); **Першорядні цінності** – поняття, норми, традиції, які є найважливішими для життя суспільства, окремої людини. *На цій дорозі нам не потрібні були першорядні цінності – «міра, уміркованість, своєчасність на все те, що так само належить до вічності»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 42); **Позолочені цінності** – ілюзорні, несправжні, оманливі поняття, ідеали, традиції. | *Образно. Сковорода – голос українського національного єства – був популярний у народу, незважаючи на книжну мову. Малий Тарас переписував їх... Потім він сам став голосом українського здорового глузду, що підніс духовні цінності й національні святині – над усі офіційні імперські авторитети та позолочені цінності і над усі модні віяння часу* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 45); **Соціалістичні (норм.соціалістичні) цінності** – поняття, ідеали, традиції, спосіб життя, властиві соціалізму як суспільному ладу; соціалістичні завоювання. *Однак треба ясно усвідомити, що закладені з дитинства начала були різними, навіть протилежними. При всій взаємній симпатії було багато розбіжностей – у поняттях, оцінках, звичних поглядах. І хоча соціалістичні цінності ревню ніхто не захищав – вони десь сиділи на дні* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 31); **цінності вістражданої свободи** – відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті суспільства, що мають найбільшу значимість для суспільства, здобуті ціною багатьох страждань. *На міру взаємин ринку Україна, пограбована та ув'язнена, не мала чого дати Заходові. Але на міру тих ва-**

рностей, що їх зберігає історія в нерозмінному фонді насіння, Україна устами гнаних за правду нагадала призабуті в кінці ХХ століття **цінності вистражданої свободи й офірности** у відстоюванні засадничих вартостей (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 32).

Динамічні процеси в економічному, суспільному і громадському житті спричиняються до змін ціннісних орієнтирів. У тлумачній лексикографії, яка завжди спирається на наявні лексикографічні традиції, спостерігаємо певні лакуни в описі церковно-релігійної лексики в словниках радянського періоду внаслідок ідеологічних обмежень. Тому одне з пріоритетних завдань сучасної лінгвістики полягає у з'ясуванні способів вербалізації релігійної діяльності української спільноти та їх лексикографічне відтворення. Наприклад, у СУМ одиниця **Новий завіт** має значення «церковна книга, яка містить у собі виклад християнської релігії» (V, 433). Натепер вислів набув переносних значень: 1) те, що нагадує, з чим асоціюються, що означає нові якісні відносини між Богом і людиною» і «той, хто уособлює Боже одкровення, хто являє собою центральне відкриття Богом Самого Себе і Своєї волі людям». Пропонуємо новий лексикографічний формат цієї назви та інших одиниць з релігійної сфери функціонування української мови:

Новий Завіт* [нгрец. Καλή Διαθήκη, дгрец. Kainē Diathēkē] варто додати в СМТО, бо це різні мови – давньогрецька і новогрецька. **1. бібл.** Священна книга християнства, частина Біблії, написана християнськими святими давньогрецькою мовою; містить 27 книг, текст яких є єдиним для усіх християн. *Незабаром прийшла маленька бандероля, оцінена в 20 карбованців – „Новий Завіт»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 152). **2. перен.** Те, що нагадує, з чим асоціюються, що означає нові якісні відносини між Богом і людиною. *Можна величати Шевченка словами молитви «Отче наш», можна його книгу величати «Новим Завітом» – від цього поет не буде для нас ближчим. Творення ідола і розвінчання Бога – це різні точки цієї самої парадигми. Кожен по-справжньому великий потребує не звеличення, а розуміння його джерел і святинь. І такої ж, як у нього, поваги до цих святинь* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 164); **3. перен.** Той, хто уособлює Боже одкровення, хто являє собою центральне відкриття Богом Самого Себе і Своєї волі людям. *Нова примітивізація Шевченка («батько нації», «наш Новий Завіт»).. – це друге коло того самого пропагандистського радянського літературознавства. Іконізувати поета – це погасити і загубити...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 169).

Мойсєй зі скрижалями і Христос з проповіддю на Горі. Образ сили і неперервності священних уз, що єднають упродовж тисячоліть учення юдеїв і християн. *Але скільки ідолів і лжепророків кануло в Лету, а Мойсей зі скрижалями і Христос з проповіддю на Горі все ще стоять і навчають* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 122). – Мойсєєві скрижалі – дві кам'яні плити, на яких було вибито текст десяти заповідей, отриманих Мойсєєм від Бога на горі Синай, попередньо висловлені Богом народу, тобто, скрижалі стали видимим вираженням завіту між Богом і народом Ізраїлю (Вихід 24: 12; 34: 1 – 4). Нагірна проповідь, яку вважають коментарем до десяти заповідей, – серія повчань Ісуса Христа, які записані в 5, 6 і 7 главах Єван-

гелія від Матвія і містять основні елементи його учення. У Нагірній проповіді викладено основний зміст християнського вчення. Нагірна проповідь впроваджує суворі етичні принципи, часто загострюючи і поглиблюючи моральні закони, які існували перед тим.

Нагірна проповідь Христа, *бібл.* Серія повчань Ісуса Христа, які записані в 5, 6 і 7 главах Євангелія від Матвія і містять основні елементи його морального вчення. Люди зреклися морального максималізму **Нагірної проповіді** й відкинули всі принципи: *не бажай ближньому того, чого не бажаєш собі; не суди ближнього; помирись з братом перше, ніж переступити поріг храму; не будь подвійним, як той фарисей; вийми колоду з власного ока, а тоді порошинку з ока ближнього* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 52). – Повчання, виголошені Ісусом на схилі гори Блаженства над Галілейським морем коло колишнього міста Капернаум у сучасному Ізраїлі, скеровані до учнів та до великої юрби народу. Нагірна проповідь впроваджує суворі етичні принципи християнського віровчення, часто загострюючи і поглиблюючи моральні закони, які існували перед тим.

Багата (Перша, Свята) вечеря, *рел.* – ритуальне споживання дванадцятьох пісних страв напередодні Різдва Христового. *В гущавині на схід ударив дзвін на першу вечерю...* (М. Хвильовий, Вибрані твори, 1932, т. 1, 178); *Коли наступила година Святої вечері, галичанин виставив на скриню бутель самогону* (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 441); **Таємна (Тайна, Остання) вечеря** – а) у християнстві: остання трапеза Ісуса Христа у Страсний четвер зі своїми учнями в ознаменування Пасхи напередодні розп'яття (на цій вечері було встановлено таїнство причастя). *Ким був євангеліст Марк? Якщо додержуватися традиції, то ми повинні ототожнювати автора хронологічно найдавнішого євангелія з тим Іоанном Марком (римське ім'я Маркус), з яким ми кілька разів зустрічаємося в текстах Нового завіту. З почерпнутих звідти мізерних відомостей можна зробити висновок, що він був молодю людиною з заможної єрусалимської родини, певно, освічений, добре володів – хоч цього ми не знаємо достовірно – грецькою і латинською мовами. У домі його матері Марії знайшов притулок Ісус зі своєю галілейською групою учнів; там же відбулася «Остання вечеря»* (З. Косідовський, Оповіді євангелістів, 1985, 43); *Невідомо точно, чи була остання вечеря традиційною пасхальною трапезою, яка відбувається за єврейським календарем у місяці нісані, 14-го числа (як твердять синоптики), чи якоюсь іншою трапезою, що місце (за Євангелієм від Іоанна) 13-го числа того самого місяця* (З. Косідовський, Оповіді євангелістів, 1985, 185); *Отець Йосип і раніше не раз жартома думав, що богомазам, які б узялися малювати «Тайну вечерю», кращої натури для образу Юди, як Курочка, не знайти* (Б. Антоненко-Давидович, Завищені оцінки, 1989, 460); *Літургію (з грецької – спільне богослужіння) запровадив сам Ісус Христос під час Тайної вечері* (Т. Кара-Васильєва, Історія української вишивки, 2008, 49); б) *перен.* Про те, що нагадує євхаристію Христа. *Він [крайовий провідник] побоявся числа тринадцять, бо яка ж це гурма для троці. Де десятеро, там і троє не зайві, але тоді в нас вийшла б мовби тайна вечеря* (В. Шкляр, Троща, 2017, 14); **Образно. Невідомо росла ніч, росли нічні звуки, і невідомо ріс запашний дуб. Збігалися зорі на тайну вечерю, і нечутно зідхав [зітхав] зе-*

лений Оріон на голубиних гонах. Хотілось упасти на землю, крикнути збентежений крик, потім надхненно [натхненно] молитися в тайну вечерю зір (М. Хвильовий, Вибрані твори, 1932, т. 1, 192).

Для кожної людини особисте щастя – рідний край, родина, діти, дім, рідна природа.

васі́лькі, -і́льків, мн. (одн. **васі́льок, -і́лька, ч.**), *бот.* **1.** Трав'яниста кущова рослина із запашними синіми квітками, що в давнину використовувалися в народних обрядах; деякі види вирощуються як ефіроолійні культури. «**Васильки у полі, васильки у полі...**» *Десь там, у полі, подруго Волошко, і знайшли мертвого Василька* (В. Шкляр, Троща, 2017, 231). || У народній уяві символізують молодість, дівочу ніжність і честь; використовувалися широко у весільній обрядовості. *Я здогадався, що сталося щось незвичайне. Це було видно і з Брозового збудженого обличчя, мовби натхненного якоюсь поетичною строфою («..і у тебе, мила, **васильки з-під вій...**»)* (В. Шкляр, Троща, 2017, 228). **2.** Квіти цієї рослини. **Васильки у полі, васильки у полі... Нема васильків. Відцвіли** (В. Шкляр, Троща, 2017, 233); *Образно. *Михася трохи подумала і, показавши Свердлову «васильки з-під вій», поцікавилася: – Це що – допит?* (В. Шкляр, Троща, 2017, 263).

весі́лля, -я; мн. -я, -і́ль і -і́ллів), *с.* Обряд одруження, святкування з нагоди одруження; старовинне (ще дохристиянського походження) народне дійство з нагоди побрання молодих з метою створення нової родини. *Що то було за **весілля!** Із сусідніх областей начальство наїхало, цілий корабель їх обслуговував – два ресторани, люкиси, бари, басейн для плавання* (М. Руденко, Орлова балка, 1982, 302); *За вікном голоси, голоси – То **весілля** вже третій день. І, здається, на всі часи Сміху вистачить та пісень* (М. Руденко, Поезії, 1991, 60); *Життя людини ділилось на три періоди: хрестини, **весілля**, похорон* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 9); *Потім він посмілівішав і сказав: – ..Коли захочеш, до твого **весілля** я зроблю вино з пелюсток троянди* (В. Симоненко, На схрещених мечях, 2004, 243); *Колись за кількістю і довершеністю вишитих рушників, сорочок, сервлеток, скатертин, які дівчина готувала до свого **весілля**, судили про її характер, старанність і працьовитість* (Т. Кара-Васильєва, Історія української вишивки, 2008, 6); *Стефа замовила собі келих червоного вина, а я погодився на склянку міцного чорного чаю, чим украй здивував милу кельнерку: **весілля** без чарки, що Мартин без Одарки* (В. Шкляр, Троща, 2017, 115); *Образно. *А граки, які потім стануть майже ненависними, породжують такі відгомони у твоїй душі, що ти ладен їм пробачити всі майбутні неприємності – і безсоння, викликане їхнім бучним **весіллям**, і нашестя на засіяні городи та ниви* (М. Руденко, Орлова балка, 1982, 383).

верба́, -і́, кл. вѣрбо; *мн.* вѣрби, верб, дві (три, чотири) верб́и, *ж.*, *бот.* Дерево або кущ із гнучким гіллям, цілісними листками і квітками, зібраними в сережки; за народними уявленнями – має оберегові властивості. *А **верба**, віддзеркаливши мертве гілля, Заскрипіла, немовби деркач у гаю: – Прийде лютий мороз, помертвіє земля – Отоді ти поглянеш на вроду мою* (М. Руденко, Поезії, 1991, 87); **Верб**и й тополі, ді-

брови й гаї, / Стежка між нивами плідними, / Гордо я вас називаю – "мої", / Щиро вважаю вас рідними (В. Симоненко, На схрещених мечях, 2004, 98); *Вершники, ховаючись від дощу, спішилися і збилися в купи попід старими вербами, що росли над руслом пересохлої річечки* (В. Шкляр, Маруся, 2014, 233); *Вітаю і тебе, старенька вербо, давно не бачилися* (В. Шкляр, Троща, 2017, 232). || Ужив. як національний символ рідного краю, батьківської землі. *Широковідоме сьогодні не тільки в Запоріжжі, а й в усій країні творче об'єднання «Цвіт калини». Так назвали.. його тому, що калина вважається символом України, а, як кажуть у народі, без верби і калини нема України* (Т. Кара-Васильєва, Історія української вишивки, 2008, 304). **Плакуча верба** – вид білої верби з довгими вислими гілками; у народі символізує опечалену матір або вдівство. *Віктор відчинив вікно й покликав: – Горпино Макарівно! Із окремого будиночка, що стояв серед плакучих верб, вийшла немолода жінка* (М. Руденко, Орлова балка, 1982, 200); *Я тільки сказав: – Плакучі верби зробили корейців людьми довірливими і кволими* (За переказами, засновник Кореї Кі Чжа назвав столичне місто Югеном (столиця плакучих верб), щоб пом'якшити характер його мешканців – Р.А.) (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 338); **Стелюча верба** – тс. **плакуча верба**. *Немовби вдруге цього дня прокинувся, обвів зором ще засніжений пруг стелючих верб і жерепу, прочалапав опливною цариною і повернув назад* (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 417). ♦ **На вербі груші** – безглузда вигадка, нісенітниця. *Разом з танками йдуть у "запас" і хитромудрі ідеологи вчорашнього дня, популяризатори примусової віри в майбутнє щастя і в груші на вербі...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 95).

весна́, -й, кл. вєсно; мн. вєсни, -сен; дві (три, чотири весні), ж. **1.** Пора року, що настає після зими перед літом і характеризується потеплінням та цвітінням рослин. *Всеньку весну і літо де-небудь, ось хоча б на отій поляні, - чи може бути більша приємність!..* (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 656); *Доцвітали конвалії в травах, Голубої весни прапори* (В. Симоненко, На схрещених мечях, 2004, 162); – *Звичайно, якби це була весна чи літо, пішли б на берег Дніпра, а так ні, сядемо десь за чаєм, а потім трохи походимо містом, – безапеляційно розписував програму Юрко* (В. Шкляр, Троща, 2017, 318); *Не годилося витоптувати стежку біля кривки, в якій доведеться заквартирувати до весни* (В. Шкляр, Троща, 2017, 329). * У порівн. *Цього Великодня я чекав, як весни, і все допитувався про дату в бабусі, яка приносила їжу* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 147); **2.** перен. Молодість, роки дитинства і юності. *Моя друга весна в цьому місті настала пізньої осені, коли дерева скинули з себе листя і холодні колючі вітри розносили його вулицями разом зі сміттям та пилюгою* (В. Шкляр, Троща, 2017, 291). **3.** Рік (тільки при визначенні віку кого-небудь). *1905 рік на Варю, очевидно, ніяк не міг вплинути, бо їй було тоді тільки п'ять весен* (М. Хвильовий, Вибрані твори, 1932, т. 1, 43). **Велика весна** – тс. **Весна́ народів**, іст. *Недолугі часи загнали Федьковича між гірські лупаки, в безгомінний запуст – ніби спокутувати за те, що був дитиною Великої весни, не потримав у руках рушниці поруч з мужніми і нескорено-зламаними* (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 819); *Недолугі часи загнали Федьковича між гірські лупаки, в безгомінний запуст – ніби спокутувати за те, що був дитиною Великої весни, не потримав у руках рушниці поруч з мужніми і нескорено-зламаними* (Р. Андріяшик,

Вибране: Романи, 2004, 819); **Весна́ наро́дів**, *іст.* – буржуазно-демократичні та буржуазні революції 1848 – 1849 рр. в Австрії, Німеччині, Італії, Франції, Угорщині. *Його* [Юрія Федьковича], *окрім усього, не переставав мучити і підточувати образ потопленої в крові усіма монархами світу **Весни народів**, і він зрозумів, що образ той буде йому тут увижатися в тисячах відбитків і слідів* (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 819); *Та привіз Роткель із Берліна кілька томиків німецьких поетів-містиків з самоповішаного світанку романтизму. В них Федькович почерпнув «солоних вод» перед кривавим водопіллям сорок восьмого року й **весни народів*** (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 926).

вечорні́ці, -іць, *мн., етн.* Традиційні вечірні зібрання молоді восени та взимку, на яких у будні поряд з розвагами виконувалася певна робота, а в святкові дні справлялися гуляння. *Дівчата повернулися з буряків і **вечерниці** [вечорниці] улаштовували – і не хотілось на **вечерниці** [вечорниці]* (М. Хвильовий, Вибрані твори, 1932, т. 1, 151); – *Онде наша стая. – Вона мрійливо дивилась у серпанкову долину. – Взимі приходьте до Красного Долю на **вечорниці*** (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 483); *У навколишніх селах прокинулись заразні хвороби. Є тільки одна можливість попередити епідемії: заборонити сходки, **вечорниці**, навіть богослужіння* (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 164); *Третяк одружився у вісімнадцять літ. ..Згодом про його пригоду розповідали на кожних **вечорницях*** (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 412); *Довгими зимовими вечорами збиралась молодь на **вечорниці**, пряли, вишивали, співали* (Т. Кара-Васильєва, Історія української вишивки, 2008, 253).

вечі́р, -чора; *мн.* вечорі́, -ів; два (три, чотири **вечори**), *ч. 1.* Частина доби від кінця дня до початку ночі. – *Давно стоїш? – запитав я його. – Ой брате! – махнув він рукою. – Відучора з **вечора*** (Р. Андріяшик, Вибране: Романи, 2004, 377); *Десь у **вечір** зірка мерехтлива Задивлялась, певне, неспроста, Як дівчина вперше несміливо Відправляла милому листа* (В. Симоненко, На схрещених мечях, 2004, 19); *Червень, пів на сьому **вечора**, на вулицях міста вже ніхто не стікає потом* (К. Оє, Власний досвід, 2014, 5); *Стояв сирий холодний **вечір**, але без туману* (В. Шкляр, Троща, 2917, 363). **2.** Зібрання гостей, публічне зібрання, збори ввечері. *Володимир подумав про Ксеню: от вона сама наитовхнула його на те, щоб він поїхав у ресторан, а що керувало нею? Може, Ксеня намагається підкреслити, що вона не важиться на його незалежність. А, може, перевіряє, чи здатний він просидіти **вечір** за чаркою і вийти із-за столу на власних ногах* (М. Руденко, Орлова балка, 1982, 211); *Одлунала далека пісня, Гамірливий **вечір** замовк. А тобі, видно, вдома тісно, Що бредеш по дорозі, як вовк* (В. Симоненко, На схрещених мечях, 2004, 48). || Присвячені якій-небудь події, даті, вшануванню особи і т. ін. громадські вечірні збори. || Публічне вечірне зібрання, д виконуються літературні, музичні та ін. твори. *Ошатна і чепурна незнайома жінка зверталась до керівництва науково-дослідного інституту або школи з пропозицією організувати для них безплатно художньо-літературний **вечір*** (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 674). ◇ **Багáтий (Святій) вечі́р**, *церк.* – переддень (надвечір'я) Різдва Христового з ритуальним споживанням дванадцяти пісних страв. *Кутя з перловки. І по склянці чаю. Скупий **Багатий Вечір**. А проте Я серед зеків Бога помічаю: Він із розширених зіниць Росте* (М. Руденко, Поезії, 1991,

257). **Щедрий вечір**, *трад.-нар.* – вечір напередодні старого Нового року; Новорічний вечір. **З.** у знач. присл. **вечора́ми**. У вечірній час, протягом кількох або багатьох діб. В Україні вишивати вміли всюди. Дівчата, молодіці й літні жінки довгими зимовими **вечорами** за тихою розмовою або наспівуючи вишивали чудові самотутні вироби (Т. Кара-Васильєва, Українська народна вишивка, 2008, 155).

Загальнолюдські цінності втілені в низці лексичних одиниць і стійких словосполучень з компонентами *істина, краса, любов, свобода, честь* та ін., наприклад:

і́стина: єва́нгельська і́стина – мудрість, засадниче правило, норма життя, викладені в євангеліях Нового Завіту. | У порівн. В тюрмі відчуваєш відносність учорашніх цінностей і справжність тих, що завжди з тобою. ..До камери приходила ясна свідомість долі – така ясна, як **євангельська істина**: «Зерно не дасть плоду, поки не вмре» (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 214); **зобов’язувальні непероб’утні і́стини** – вічні моральні ідеали, справедливість, які спонукають, зобов’язують, змушують кого-небудь до чогось. *Історичний досвід ХХ століття підтвердив справедливість суджень Липинського, настільки ж актуальних сьогодні – суджень про незалежну від держави церкву, яка має авторитет і голос у суспільстві, бо нагадує про зобов’язувальні непероб’утні істини. Ця авторитетна, духовно виражена інстанція і формує панівну верству, культивує найвищі надматеріальні цілі, оберігаючи моральні цінності* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2007), 18)

честь: честь оплачується кров’ю – про які-небудь принципи, правила, звичаї і т. ін., дотримання яких загрожує смертельною небезпекою. **Честь, що оплачується кров’ю, гідність, що є передумовою життя, істина, до якої йдуть із безстрашністю дослідника – без гарантії повернутися** (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 231).

любо́в: Бог творить позитивною сі́лою любо́ви – про благодійний вплив духовності на життя і творчість людини. **Бог творить позитивною силою любови і надихає нею свої творіння** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 19)

свобода́: півна свобода́ творчо́сти – можливість діяти в якій-небудь сфері без обмежень, заборон, безперешкодно. *Шевченко перший в українській літературі піднявся до повної свободи творчості* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 115); **свобода во́лі** – незалежність, відсутність утисків і обмежень для здійснення своїх бажань, окреслених цілей. *Цей урок В. Стус викарбовує чорним по білому і різко акцентує вину поета за згоду на участь і співучасть – цілком у душі християнської філософії – про свободу волі* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 211); **свобода сло́ва** – гарантоване конституційне право виробляти та поширювати інформацію в усній та письмовій формі. *Знову повертаючись до питання свободи і культури, мусимо визнати, що свобода слова і друку є передумовою розвитку культури думки, але справжня культура йде від внутрішньої свободи особи, від плекання джерел і народнього [народного] коріння – під небом сучасності, на вітрах сучасності* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 45). || Вседозволеність, пов’язана зі скасуванням цензурних обмежень. У модерній літературі «свобода слова» вийшла з берегів, а відповідальність письменника скотилася до егоїстичного

[егоїстичного] *принципу «чесности з собою»* (Є. Сверстюк, *Світлі голоси життя*, 2014 (2006), 299); *І скажемо прямо: дрібні біси, які водили по блудному колу і сипали у вічі словесний пісок – продовжують старі ігри, розширюючи собі свободу слова в рамках плюралізму* (Є. Сверстюк, *Блудні сини України*, 1993 (1990), 41); **свобода як усвідомлена потреба** – вільним почувашся тоді, коли розумієш суть, зміст, значення своїх дій, чиниш щось у переконанні в його необхідності, логічності, закономірності. *Усі ігри в ідеологічну лояльність чи індиферентність відійшли у минуле разом із поняттям «свобода як усвідомлена потреба»* (Є. Сверстюк, *На полі честі*, 2015, 345). – Вислів належить Спінозі, його повторив Ф. Енгельс у своїй праці «*Анти-Дюрінг*» (1878).

Проте водночас і: **безпútня свобода** – відмова від загальноприйнятих норм, від будь-яких обмежень, заборон; вседозволеність. *Тільки свобода набуває ваги і цінності там, де усвідомлює себе на вершині відповідальності, на дорозі добра. Безпутня свобода переростає у сваволю, різні прояви якої М. Руденко вважає ворожими життю* (Є. Сверстюк, *Світлі голоси життя*, 2014 (1999), 324); у **тенетах свободи** – мовна гра, каламбур: про відсутність будь-яких обмежень, тиску на волю, яка робить когось людиною залежною від обставин, спричинює її конфлікт з оточенням, робить свободу позірною. *У тенетах свободи* [заголовок до розділу] (Є. Сверстюк, *На полі честі*, 2015, 275)

Низка лексичних одиниць і стійких сполучень слів викривають негативні явища радянського тоталітарного режиму і фашистської Німеччини:

Ярмó, -á, с., *перен.* Зневажлива назва арки Дружби народів у Києві, яка формою нагадує упряж для великої рогатої худоби. *Щербицький будував пам'ятник Леніну, музей Леніну, «Ярмо»* (Є. Сверстюк, *Світлі голоси життя*, 2014 (1999), 317).

мать: Желéзная мать. Іронічна назва пам'ятника Батьківщині-Матері. *На партійному Олімпі в один час були і Петро Шелест і Володимир Щербицький. Там начебто всі однаково думають. Але Шелест потай захищав інтелігенцію, важкими зусиллями підтримував будову палацу «Україна», Пiонерського палацу, Палацу спорту... А Щербицький будував пам'ятник Леніну, музей Леніну, «Ярмо» і «Желéзную мать» на Дніпрових схилах* (Є. Сверстюк, *Світлі голоси життя*, 2014 (1999), 317). – Монументальна скульптура в Києві, розміщена на високому правому березі Дніпра на території Національного музею історії України у Другій світовій війні. Найвища монументальна скульптура в Європі. Відкрита в 1981 р. Автор монументу – народний художник СРСР скульптор Василь Захарович Бородай (1917 – 2010).

Ба́бин Яр*. Урочище на околиці Києва, де у 1941 – 1943 роках німецьке окупаційне командування здійснювало масові розстріли євреїв, військовополонених, членів ОУН та інших громадян. *У Бабиному Яру, в тій частині, де розстрілювали в п'ятницю (юдеїв розстрілювали в суботу), височить дубовий хрест Олени Теліги* (Є. Сверстюк, *Світлі голоси життя*, 2014 (2006), 300). – У СУМД: символ людиноне-нависництва.

ястребóк, -бкá, ч., *розм., перен.* Боець винищувального батальйону. *Коли прийшли другі совєти, стали мобілізувати, і 1927 рік був мобілізований у «ястребки». Ті хлопці, які вчилися зі мною за Польщі, були «ястребками»! У «стрибках»...* (Є. Сверстюк, *На полі честі*, 2015, 56); *Фактично ті двері «в науку» відчинилися для*

всіх після війни, за винятком закріпачених у колгоспі й мобілізованих у «ястребки» чи в армію (Є. Сверстюк, На полі честі, 2015, 209). – Ястребки, або Стрибки – партизанські формування, які було створено в 1944 р. із жителів Західної України для боротьби з УПА. Інша назва – винищувальні батальйони (рос. истребительные батальоны. Можливо, така назва постала на основі рос. истребительный). Можлива алюзія на птаха яструба як символ жорстокості і підступності: полюючи, яструб нападає із засідки, намагаючись захопити здобич зненацька. Пташенята яструба потребують дуже багато корму, й іноді у гнізді виживає сильніший, просто з'їдаючи своїх слабших братів. Пор. також ястребок: в роки Великої Вітчизняної війни назва радянського літака-винищувача марки «Як» – за ім'ям конструктора О. С. Яковлева.

Ялта, -и, ж. Ялтинська (Кримська) конференція 1945 року. *Дух Заходу висунув проти монстра логіки dokonаних фактів і сили політичних домовленостей в Ялті принцип свободи і права людини. ..Своє принципове неприйняття Ялти Єжи Гедройць постулював як неприйнятність великої антикультурної фікції з прапором перемоги* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2008), 327). – Дипломатична зустріч в Лівадії поблизу Ялти лідерів країн антигітлерівської коаліції (США, Великої Британії й СРСР) 4 – 11 лютого 1945 р., присвячена вирішенню проблем, пов'язаних із закінченням Другої світової війни, а також встановленню повоєнного світового порядку).

штрафбат, -у, ч., розм. Скорочення: штрафний батальйон (частина, рота і т. ін.). *І важко повірити, що автор – юнак з Івано-Франківщини, який закінчував військову школу у штрафбаті – на етапах від Карпат до Берліна, а після війни проходив «подаліш у спокуту провини перед батьківщиною» у ГУЛАГу [ГУЛАГу]* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2008), 667). – Алюзія на однойменний роман Едуарда Володарського. Формування (спеціальні окремі військові частини) діючої армії збройних сил, куди у воєнний час як покарання направляли військовослужбовців, які вчинили злочин (крім тяжких злочинів, за які належала смертна кара) і засуджені вироком військового трибуналу із застосуванням відтермінування виконання вироку до закінчення війни (воєнних дій); відомі здавна у збройних силах багатьох країн світу.

шити*, шію, шієш, недок., перен., жарг. Необґрунтовано, безпідставно звинувачувати кого-небудь у чомусь (звичайно злочинному), приписувати щось. *Бачиш, професоре, коли гра без правил, коли всі знають, що всі брешуть, коли Єжову сьогодні шують те, що він шив тобі вчора, то воно ніби й значення не має, чи ти знав те, що тобі шили* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2004), 619); *Та вони не мали завдання «шити» мені щось стороннє – вони цілком достатньо мали проти мене важливішого* (Є. Сверстюк, На полі честі, 2015, 172). – У СУМ: перен., розм. – видавати звуки, що нагадують строчіння на швейній машині.

Найвища цінність – людина:

люди: **духовно віроблені люди** – сильні особистості з властивими їм високими моральними якостями і культурою поведінки. *Франко читав свої твори.. духовно виробленим людям* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2008), 161); **культурні люди старії шкóли** – високоосвічені, добре виховані, з високим рівнем культури особи, які мають практичний досвід і знання, характерні для минулого. *Та згадаймо,*

що тоді ще траплялися **культурні люди старої школи**. На високих посадах вони були генералами, яких нижчі чини боялися. То також можна назвати «культами особи». І якщо то були справжні особистості, то праця з ними дарувала лише радість (Є. Сверстюк, На полі честі, 2015, 115); **люди активної дії** – енергійні, діяльні, наполегливі особистості, які мають життєвий досвід, глибокі знання і застосовують їх у своїй практичній діяльності. Тут, у Сагарі, приходять змужніння – людини, пілота, письменника. ..Власний стиль Екзюпері починає виробляти лише тепер – разом з виробленням власного стилю життя. 1929 року закінчує свій перший роман «Південний поштовий». ..Тут починається Екзюпері – його непристосуванство, його прагнення висловити нове бачення світу, що відкривається **людям активної дії** (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 420); **люди доброї волі** – чесні, прямі особистості, які щиро прагнуть до миру, до блага всіх народів. У сучасній політичній фразеології дедалі частіше повторюються поняття – «спільний європейський [європейський] дім», «загальнолюдські цінності», «духовна спадщина». Раніше любили поняття **люди доброї волі**, бо наповнювали його радянським змістом: довірливі добрі простаки, готові боротися проти своїх урядів під нашими гаслами «мир і щастя», соціалізм [соціалізм]... (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 168). – Крилатий вислів в українській, російській та інших мовах, що сягає грец. ἐπι τῆς εἰσόδου ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, лат. intergrarumhominibusbonaevoluntatis, укр. Слава Богу на висоті, і на землі мир, у людях добра воля! – переклад І. Огієнка) – вислів з Євангелія від Луки (2: 14) на позначення сукупного найменування людей, які, підкоряючись Божій волі, керуються у своєму житті добрими, щирими і чистими намірами. Фраза вживалася в Росії ще в ХІХ ст. Нова хвиля популярності в СРСР була пов'язана з уживанням в тексті Стокгольмської відозви (1950 рік). За кордоном продовжують вживати в суспільно-політичному контексті одночасної адресації до громадян однієї або багатьох країн; **люди орліного лєту і сильного дїху**, висок. – відважні, безстрашні особистості, які думками, мріями, поведінкою подібні до гордого крилатого птаха. В житті і творчості вона [Леся Українка] шукала споріднених душ **людей орліного лєту і сильного дїху**, тих, хто зустрічався з нею на її високих шляхах (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 193); **національно живі люди** – той (ті), хто далеко від отчого дому пам'ятає про рідний край, шанує народні звичаї і традиції. Серед розвіяних вітром є чимало **національно живих**, сентиментально [сентиментально] настроєних **людей**, схильних згадувати рідний край, але нічого для нього не робити (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 16); **національно й духовно розкріпачені люди** – мужні, відважні особистості, морально стійкі, незламні, які беруть активну участь у суспільно-політичній культурному житті свого народу. В СРСР місце зустрічі **людей, національно й духовно розкріпачених, одвертих – політичні табори**. ..Особливу повагу в мене викликали ті духовні зусилля, на які здобулися юнаки, що вже за ґратами відкрили у своєму серці дорогу до свого Бога, якого не знали з дитинства, до Бога своїх предків, своїх святих (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 112); **висока людина** – той, кому притаманні великі моральні якості, принципи, відповідальність. Дитина спирається на плечі батьків, дідів, постійно живиться зі свого кореня – від **високих людей**, яких породила рідна земля (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993

(1990), 13); **люді́на з Бóгом у се́рці, з со́вістю** – той, кому притаманна висока духовність, людяність, гуманізм. *Людину з Богом у серці, з совістю* – вони розміняли на будівельний матеріал [матеріал], за законами кримінального світу, де цінується те, що можна реквізувати, відібрати, вкрасти у людини (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 19); **люді́на-громадя́нин**, ~и-~а. Високоморальна особистість, яка підпорядковує свої інтереси громадським, служить батьківщині. *Нібито невинний вірш Василя Симоненка «Ти знаєш, що ти – людина?» всі знали напам'ять. ..А коли вслухатися в інтонації – то ціла декларація [декларація] прав і обов'язків людини-громадянина. То нагадування про природне право бути вільним і бути господарем* (Є. Сверстюк, На полі честі, 2015, 323); **люді́на-леге́нда** (норм. **люді́на-леге́нда**), ~и-~и, ж. Той, хто породив, викликав своєю винятковістю, незвичністю (героїзмом, силою, хоробрістю, витривалістю, нескореністю і т. ін.) багато легенд, хто своїм життям, учинками створив легенду, став героєм переказів. *Це добра усмішка нашої національної долі, що вона в найчорнішу годину перед ранком дала нам людину-легенду з даром великого поета!* [Василя Стуса] (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1993), 566); **люді́на-о́стрів**, ~и-~ова. Особа, яка різко вирізняється з решти як втілення високих інтелектуальних і моральних властивостей, самодостатня людина. *У моїх споминах Дмитро Костьович [Зеров] постає як людина-острів, від якого відбивалися хвилі, що нагніталися зверху. Острів свободи, гарантований сумлінною працею* (Є. Сверстюк, На полі честі, 2015, 302)

Проте водночас і:

лю́ди, спові́ті пеленю́ старі́х стереоті́пів – особи, цілковито захоплені, полонені давніми сформованими мисленнєвими оцінками чого-небудь, які стали для них загальноприйнятими, які позначаються на їхній стереотипній поведінці. *Невидимий ідеологічний фронт і досі проходить у свідомості людей, сповитих пеленою старих стереотипів* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2008), 334); **сво́ї лю́ди**, ірон., несхв. – про близьких, довірених, відданих, пов'язаних спільною справою людей, які завжди домовляться і вирішують спільні завдання, розв'язують проблеми. *Якби так працювали всі інші служби, як працювала сила каральна, деструктивна – застою не було б. Тож «на волі» був забезпечений режим суворіший, ніж на засланні. Як влаштувати людині найгірше життя – тут наперед у них все продумане! І головне, є «свої люди», готові вислужуватись* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 153). – Алюзія на комедію російського драматурга Олександра Миколайовича Островського (1823 – 1886) «Банкрут, або Свої люди – домовимося» (1849); **все для лю́дини**, ірон. – лицемірні, злі наміри, приховані за красивою словесною вивіскою. *Наука людини проти людини – під демагогічним гаслом: «Все для людини!» Ставши на службу олжі, вона вивернула Слово і наповнила його духом ненависті: з любов'ю до людства при холодній байдужості до людини* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 20). – Алюзія на вислів із «Програми КППС», третьої програми, прийнятої на ХХІІ з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу 31 жовтня 1961 року, програми побудови комунізму в СРСР: *Все в ім'я людини, все для блага людини*; **за́йва лю́дина** – літературний персонаж російської літератури першої половини ХІХ ст. – талановита людина, яка не може реалізуватися на тогочасному офіцій-

нотупоприщі. *Тургенєвські* [Тургенєвські] герої – пасивнопоглядальні, переважнослабкаінатури, підточенірефлексією і позначенінепевністю в тому світі, де вони почувуються «зайвими людьми» (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 431). – За назвоюповісті І.С. Тургенєва «Щоденник зайвої людини» (1850), але стосується Чацького, Онегіна, Печоріна; **людина в стані національної мутації** – особа в ситуації раптової зміни характерних національних особливостей, національної ідентифікації. | Образно. **Людина в стані національної мутації** ненадійна і навіть небезпечна, бо в ній актуалізується принцип насильства (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 131); **людина відчужена** – той, кому притаманна байдужість, холодність до кого-, чого-небудь; відлюдько, мізантроп. *Але ми виростили в імперії і застали умови імперії, яка породжує людину відчужену* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 13); **маленька людинка**, *зневажл.* Людина невисокого соціального становища і походження, не обдарована видатними здібностями, яка не вирізняється силою характеру; сіряк, посередність. *Уся советська література довго шукала позитивного героя і знайшла його у «простій радянській людині». Дзюба проаналізував це явище, оздобив його якоюсь цитатою з Маркса і ствердив, що ця звичайна людина, ідеологічно схвалена, насправді є боязкою, обережною й маленькою людинкою* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 147). – Алюзія на тип літературного героя, що з'явився в літературі в 20 – 30-х рр. XIX ст. Першим образом маленької людини став Самсон Вирін з повісті О.С. Пушкіна «Станційний доглядач» (1830) з циклу «Повісті Белкіна». Традиції Пушкіна продовжив М.В. Гоголь у повісті «Шинель» (1842): її герой – дрібний чиновник Акакій Акакійович Башмачкін.

Далі буде

Zinaida Kozyreva

Register of vocabulary and general language lexicographical standard

In scientific article the basic tendencies and directions of development of a modern Ukrainian lexicon are defined. Author determined the importance of the academic summary index of vocabulary of the Ukrainian language late XVIII – early XXI century for the development of modern integrated studies of the dynamics of language system. Contains determining the direction of leading Ukrainian modern lexicography to secure renewed source basis. The author pays attention to some aspects of its process in sphere of word usage and word-formation.

Keywords: *Lexicon, replenishment and lexicon reduction, doublets, loans speaking another language.*